

خانه‌های زیبایی که یزدی‌ها ساختند

یزدی‌ها

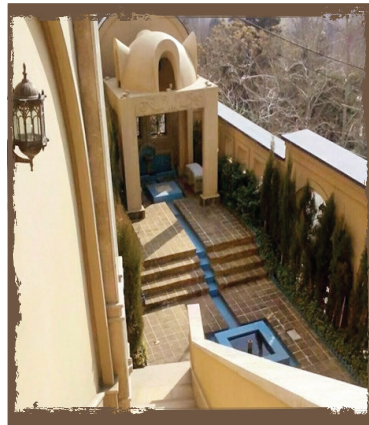
رونق شغل معماری، بنایی، شعربافی و حفر قنات

حضور اقوام یزدی در تهران بسیار بااهمیت بود. آنها نه تنها در حفر قنات حرف اول را می‌زدند بلکه در معماری نیز صاحب سبک و کار آمد بودند. داریوش شهبازی، تهران‌پژوه، در این باره می‌گوید: «تهران تا قبل از دوره ناصری جذابیت اقتصادی چندانی نداشت. از بسیاری از شهرهای ایران کوچک‌تر بود. تهران از دوره سلطنت ناصرالدین شاه یکباره به مرکزیت مهم آموزشی و اقتصادی تبدیل شد و استقرار شاه و مقامات سیاسی در پایتخت هم به این اهمیت می‌افزود. به همین خاطر استادان زیادی از مکتب‌های مختلف فلسفه، موسیقی، نقاشی، فقه و... راهی تهران شدند. همین امر به جاذبه تهران کمک کرد. در نتیجه مردمانی از اقوام مختلف به بهانه تحصیل یا کسب و کار راهی پایتخت شدند. هر فردی اگر در صنفی فعال می‌شد اقوام و هم‌ولایتی خودش را می‌آورد. اقوام مختلف براساس توانایی و تبحری که در شغل و صنعت داشتند کار خود را در تهران توسعه می‌دادند. برای مثال، یزدی‌ها در حفر قنات حرف اول را می‌زدند. در معماری دوره قاجار حضور یزدی‌ها نمایان است. در دوره پهلوی نیز ما شاهد توسعه برخی از محله‌ها به دست یزدی‌ها بودیم؛ مثل محله گیشا، شهر آرا و آریاشهر (صادقیه امروزی).»

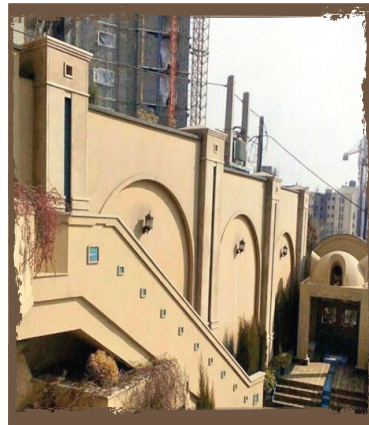
یزدی‌ها معماران و بناهای زبردستی بودند. هنر آنها چه در کالبد بیرونی و بنا و چه در تزئینات داخلی خانه‌ها زبانزد بود.

دکتر ابوالحسن میرعمادی، استاد پیشکسوت معماری و یکی از مهمانان نشست معماری تهران در مؤسسه تهران‌پژوهی همشهری، در این باره می‌گوید: «بهترین خانه‌های تهران برای دوره قاجار بود که اغلب به دست معماران یزدی ساخته شد.»

نصرالله حدادی، تهران‌پژوه، نیز درباره هنر شعربافی یزدی‌ها در تهران می‌گوید: «یزدی‌ها هنر شعربافی را هم به تهران آوردند. در دهه ۴۰ صدها شعرباف و جاجیب‌باف یزدی در محدوده بریانک تهران و خیابان گلستانه مشغول کار بودند.»

خانه‌ای با معماری یزدی در خیابان بوکان تهران

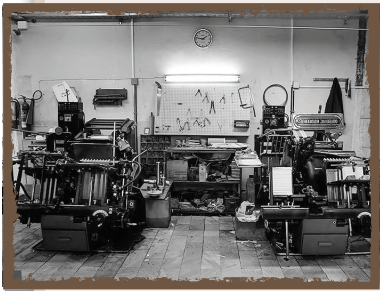

حفر قنات در زمان قاجار

یکی از محله‌های معروفی که به دست یزدی‌ها ساخته شد در منطقه ۲ در حوالی کارخانه برق الستوم است؛ محله‌ای که در گذشته به «۶۰ دستگاه یزدی‌ها» هم معروف بود. دلیل این نامگذاری ۶۰ دستگاه کاشانه‌ای بود که توسط یزدی‌هایی که به این محله مهاجرت کرده بودند ساخته شده بود؛ خانه‌هایی که معماری سبک یزدی در آنها مشهود بود. متأسفانه دیگر اثری از آن خانه‌ها نیست و ساختمان‌های نوساز به جایشان قد

علم کرده‌اند. زهرا جوکار هاشمی از یزدی‌های ساکن تهران می‌گوید: «حفر قنات، بنایی و شیرینی‌پزی از جمله مشاغلی بود که اکثر یزدی‌ها در آن مشغول بودند. محله باغ فیض و پونک نیز از جمله محله‌هایی است که یزدی‌های بسیاری آنجا ساکن هستند. معمولاً یزدی‌ها عادت داشتند هر جایی که ساکن می‌شدند به‌طور گروهی در کنار هم خانه می‌ساختند و آنجا را آباد می‌کردند.»

وقتی پای صنعت چاپ به تهران باز شد

بنیسی‌ها

توسعه صنعت چاپ، فتوکپی، نوشت‌افزار و کیک و کلوچه‌پزی

نام بنیسی‌ها با شکل‌گیری و توسعه صنعت لوازم التحریر و فتوکپی در تهران عجین است. بنیسی روستایی کوچک در شمال غربی آذربایجان شرقی است. تقریباً از دهه ۲۰ بود که بنیسی‌ها وارد تهران شدند. اما اینکه چرا از میان انواع حرفه‌های مختلف سراغ صنعت فتوکپی و چاپ رفتند، حکایتی خواندنی دارد. مهرشاد کاظمی می‌گوید: «نخستین گروه از بنیسی‌ها در تهران مشاغل مختلفی مانند شیرینی‌پزی، لبنیاتی، حلواپزی، راحت‌الحلقوم‌پزی، بقالی و... را تجربه کردند و عده‌ای هم که تحصیل کرده بودند در مناصب متناسب بارشته تحصیلی‌شان شروع به کار کردند. اما صنعت کپی و چاپ دروازه بزرگ‌تری را به روی آنها گشود تا بیشترین گرایش بنیسی‌ها در انتخاب شغل، مربوط به صنعت فتوکپی و چاپ باشد. آقای اسودیان با راه‌اندازی چاپخانه‌ای در چهارراه کالج تقریباً جزو نخستین‌هایی بود که چراغ ورود بنیسی‌ها به صنعت تحریر و فتوکپی در تهران را روشن کرد. بعد از او مهندس شیدایی، سرهنگ نصیری، حاج ناصر فقیهی و حاج تقی خزانی در توسعه صنعت چاپ و فتوکپی در تهران بازار این صنعت را به دست داشتند. همچنین نخستین دفتر خدمات فنی تهران را در خیابان فردوسی به نام دفتر فنی مورتیه که نامی فرانسوی است مرحوم شیدایی که بنیسی بود، راه‌اندازی کرد.»

بنیسی‌ها علاوه بر صنعت چاپ، در شیرینی‌پزی، به‌ویژه پخت کیک و کلوچه، هم عنوان نخست تهران را به نام خودشان ثبت کردند. به گفته اردشیر آل‌عوض، نخستین کسی که در تهران کیک و کلوچه پخت مرحوم مصیب درخشانی بود که با تولید کیک و کلوچه جوانان بنیسی را به این حرفه علاقه‌مند کرد و از او به‌عنوان پدر کیک و کلوچه‌پزی تهران یاد می‌کنند.

این تهران‌پژوه درباره نحوه فعالیت حاج مصیب و همسرش در میدان توپخانه و پخت کلوچه‌های خوشمزه‌اش می‌گوید: «مصیب درخشانی با کارگری در یکی از مغازه‌های شیرینی‌پزی شهر تغلیس گرجستان کارش را شروع کرد و خیلی زود با کسب مهارت در همان شهر صاحب مغازه شد. بعد از وقوع انقلاب روسیه یکسری محدودیت‌هایی برای بخش خصوصی ایجاد شد و مصیب درخشانی با علم به این واقعیت که شرایط ادامه کار در تغلیس برایش مهیا نیست به ایران برگشت. او سال ۱۳۲۴ شمسی به تهران مهاجرت کرد و مغازه کوچکی حوالی میدان توپخانه راه‌اندازی و شروع به تهیه نوعی شیرینی سنتی گرجستان کرد و همین موضوع باعث شد چند کارخانه کیک و کلوچه‌پزی در تهران تأسیس کند و نامش به‌عنوان پدر کیک و کلوچه‌پزی در تاریخ پایتخت ثبت شود.»

لوله‌کشی آب با تنبوشه‌ها

نطنزی‌ها

تنبوشه‌سازی و نقش محوری در آبرسانی

در تهران قدیم به‌ویژه در دوران قاجار، کار انتقال آب از مظهر قنات تا برخی اماکن با لوله‌هایی از جنس سفال انجام می‌شد. این لوله‌ها تنبوشه نام داشتند و به افرادی که به ساخت چنین لوله‌هایی مشغول بودند، تنبوشه‌ساز می‌گفتند. شغل تنبوشه‌سازی در تهران عهد قاجار با مهاجران نطنزی گره خورده است. علیرضا زمانی، تهران‌پژوه، در این باره می‌گوید: «در تهران قدیم، انتقال آب از مظهر قنات به خانه‌ها یا برخی اماکن ملزومات خاصی لازم داشت. پس از آنکه آب از زیر خاک در مسافت‌های کوتاه استفاده می‌کردند. تنبوشه‌ها که همان لوله‌های سفالین بودند و انواع مختلفی از جمله موش‌رو و گره‌رو داشتند، عمدتاً توسط نطنزی‌ها ساخته و فروخته می‌شدند و هنوز هم بقایای تنبوشه‌های آن دوران در برخی خانه‌های قدیمی وجود دارد. نطنزی‌ها با چرخ‌های طوفانی در محله‌های مختلف تهران می‌گشتند و به پایتخت‌نشینان تنبوشه و کوزه سفالی می‌فروختند. در روزگاری که بیشتر خانه‌ها آب‌انبار داشت، کوزه بسیار مورد استفاده مردم قرار می‌گرفت.»

حرفه سخت جوان‌های ورزیده

بروجردی‌ها

توسعه حرفه نمدمالی

هنوز هم می‌شود در خانه‌های تهران، برخی سفره‌خانه‌ها و رستوران‌هایی که حال و هوای تهران قدیم دارند، پادری‌هایی از جنس نمد پیدا کرد. روزگاری که در تهران، نمد در هر خانه‌ای پیدا می‌شد، کسب و کار نمدمال‌ها سکه بود. به گواه منابع مکتوب، بسیاری از نمدمال‌های تهران عهد قاجار از مهاجران بروجردی بودند که پس از سکونت در محله‌های سنگلج و چال میدان به توسعه این حرفه و تامین تولید انواع نمد مشغول شدند. علیرضا زمانی، تهران‌پژوه، در این باره می‌گوید: «یکی از دسته‌های عزاداری معروف دوران قاجار دسته بروجردی‌ها بود که همگی از نمدمال‌های شهر بودند؛ عزادارانی که بدن‌های ورزیده‌ای داشتند و آنطور که عبدالله مستوفی توصیف‌شان کرده است مرشدی داشتند که بالهجه بروجردی به صفوف سینه‌زنی آنها که زبانزد بود نظم می‌داد؛ دسته‌ای آنقدر منظم و باشکوه که به آنها اجازه ورود به تکیه دولت داده می‌شد. شغل بیشتر عزاداران دسته بروجردی‌ها نمدمالی بود؛ شغلی که هم به توان جسمی بالا نیاز داشت و هم به تدریج عضلاتی برآمده برای کارگران به‌ارمغان می‌آورد.» علیرضا زمانی درباره حرفه نمدمالی و نقش بروجردی‌ها در توسعه این حرفه می‌گوید: «نمد کاربردهای دیگری هم داشت؛ از جمله کلاه و لباس‌های نمدی که زمستان‌ها مورد استفاده قرار می‌گرفت.»